

DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2024-82-245-252>
УДК 373.2

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

© Чаговець А. І., Пивоваренко М. С.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Інформація про авторів:

Чаговець Алла Іванівна: ORCID: 0000-0003-0680-3165; chagoalla@gmail.com; доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, провулок Руставелі, 7, м. Харків, 61001, Україна.

Пивоваренко Марина Сергіївна: ORCID: 0000-0002-2046-5206; marynapyvovarenko@gmail.com; доктор філософії, викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, провулок Руставелі, 7, м. Харків, 61001, Україна.

У статті обґрунтовано актуальність проблеми духовно-морального виховання особистості починаючи з періоду дошкільного дитинства. Автори звертають увагу на поняття «духовність», як одну з провідних складових особистості. Визначено, що сучасна система виховання дітей дошкільного віку має ґрунтуватися на основоположних орієнтирах і духовно-моральних цінностях, до яких належать моральні, національні, громадянські, сімейні та інші цінності. На основі опрацювання філософських і психолого-педагогічних джерел, а також нормативних документів, доведено, що проблема виховання високоморальної й ціннісно зорієнтованої особистості є нагальною. Спираючись на сучасні наукові розвідки та методичну психолого-педагогічну літературу, автори зазначають, що дошкільний вік є періодом, коли закладається фундамент особистісного розвитку, зокрема формування духовної сфери. Із метою підвищення рівня духовної вихованості особистості важливим є створення відповідного простору в закладах дошкільної освіти. У статті розкрито значення створення безпечного й оновленого культурно-освітнього простору сучасного закладу дошкільної освіти для забезпечення позитивної динаміки рівня духовно-моральної вихованості дітей дошкільного віку, що відповідає вимогам сьогодення. Зауважено, що культурно-освітній простір закладу дошкільної освіти формується не лише за допомогою традиційних та вже доволі звичних засобів, а й за допомогою засобів дистанційного навчання. Адже, в умовах сьогодення важливості набуває формування цифрової грамотності й навичок споживання медіа продуктів. Звертається увага, що зміст культурно-освітнього простору сучасного закладу дошкільної освіти має бути наповнений можливостями для формування ряду компетентностей, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти. Виховання дитини відбувається під час окремих видів діяльності, які у своїй єдності сприяють досягненню гармонії виховного процесу. Визначено, що у різних формах роботи має відбуватися цілеспрямоване підвищення рівня духовно-моральної вихованості особистості дошкільника.

Ключові слова: духовно-моральне виховання, дошкільний вік, культурно-освітній простір закладу дошкільної освіти, духовність, моральне виховання, моральні цінності, базові якості особистості.

A. Chagovets, M. Pyvovarenko "Spiritual and moral education of preschool children in the cultural and educational space of a modern preschool education institution"

The article substantiates the relevance of the problem of spiritual and moral education of the individual starting from the period of preschool childhood. The authors draw attention to the concept of "spirituality" as one of the leading components of personality. It was determined that the modern system of educating preschool children should be based on fundamental guidelines and spiritual and moral values, which include moral, national, civic, family and other values. Based on the study of philosophical and psychological-pedagogical sources, as well as regulatory documents, it has been proven that the problem of raising a highly moral and value-oriented personality is urgent. Based on modern scientific research and methodical psychological and pedagogical literature, the authors note that preschool age is a period when the foundation of personal development is laid, in particular, the formation of the spiritual sphere. In order to increase the level of spiritual upbringing of an individual, it is important to create a suitable space in

preschool education institutions. The article reveals the importance of creating a safe and updated cultural and educational space of a modern preschool education institution to ensure positive dynamics of the level of spiritual and moral education of preschool children that meets today's requirements. It is noted that the cultural and educational space of the preschool education institution is formed not only with the help of traditional and already quite familiar means, but also with the help of distance learning means. After all, in today's conditions, the formation of digital literacy and media product consumption skills is gaining importance. Attention is drawn to the fact that the content of the cultural and educational space of a modern preschool education institution should be filled with opportunities for the formation of a number of competencies defined by the Basic component of preschool education. Raising a child takes place during separate types of activities, which in their unity contribute to the achievement of the harmony of the educational process. It was determined that in various forms of work there should be a purposeful increase in the level of spiritual and moral upbringing of the preschooler's personality.

Keywords: spiritual and moral education, preschool age, cultural and educational space of preschool education institution, spirituality, moral education, moral values, basic personality qualities.

Постановка проблеми. Проблеми духовно-морального виховання молодого покоління завжди були й залишаються актуальними. Виховання особистості – це складний і багатогранний процес, створення оптимальних умов для її фізичного, психічного та соціального становлення. Людина – духовна істота, вона прагне не тільки до фізичного розвитку, а й до духовного становлення.

Фундамент означеної складової виховання особистості закладається з раннього дитинства, а духовно-моральний потенціал розвивається впродовж життя. Сучасна система виховання дітей має ґрунтуватися на основоположних орієнтирах, духовно-моральних цінностях, до яких належать моральні, національні, громадянські, сімейні та інші цінності. Зважаючи на означене вище, можемо констатувати, що дошкільна освіта як перша сходинка в цілісній системі освіти виступає основою цілісного й різностороннього розвитку особистості.

Духовність формує змістову лінію життєдіяльності людини. Нині «духовність» як самостійне поняття визначає майже весь ідеологічний простір, набуваючи, не тільки гносеологічної, моральної, але й педагогічної спрямованості. В умовах сьогодення виховання духовно й морально здорової особистості все більше набуває характеру парадигмальної підстави, з огляду на які визначаються й віднаходять вирішення питання суспільного буття загалом, і виховання зокрема.

Досліджуючи цей напрям виховання особистості, можемо зауважити, що педагогіки практики, надають важливості саме періоду дошкільного дитинства, адже він є початковим етапом формування самостійної особистості. Саме в цей період закладається фундамент характеру людини, її ставлення до

навколишнього світу, до людей, до самої себе, засвоюються моральні норми поведінки. У цей час стрімких темпів набуває фізичний і психічний розвиток дитини, відбувається початкове формування особистісних якостей.

Культурно-освітній простір сучасного закладу дошкільної освіти має бути не лише місцем для здобуття знань, але й засобом духовно-морального виховання, формування культури особистості дітей дошкільного віку. Адже сукупність знань, умінь та індивідуальних здібностей виступають пріоритетним засобом становлення духовних сил та інтелекту в освітньому середовищі. Вплив культурно-освітнього простору на повноцінний і гармонійний розвиток особистості є очевидним.

Сьогодні культурно-освітній простір ЗДО формується не лише за допомогою традиційних та вже доволі звичних засобів, а й за допомогою засобів дистанційного навчання. А тому актуальності набуває створення безпечного й оновленого культурно-освітнього простору ЗДО з метою досягнення позитивної динаміки рівня духовно-моральної вихованості дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень. Проблема духовно-морального виховання дітей дошкільного віку обумовлена рядом соціально-політичних факторів. Висвітлення проблеми виховання цілісної, свідомої, самодостатньої, високоморальної, висококультурної й духовної особистості стає предметом багатьох сучасних досліджень педагогічної галузі.

Про важливість духовно-морального виховання йдеться в таких нормативно-правових державних документах як-от: Конституція України, Закон України «Про освіту», Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про дошкільну освіту», Закон України

«Про фізичну культуру і спорт», Національна доктрина розвитку освіти, Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція), Концепція розвитку педагогічної освіти до 2029 року та інших.

Філософські засади духовно-морального виховання [22] висвітлено у працях Ф. Аквінського, Арістотеля, Д. Дідро, Конфуція, Ж-Ж. Руссо, Платона, Сократа, Ш. Фур'є, Ф. Шіллера та інших. Історичні та психолого-педагогічні основи досліджуваної проблеми розкрито в наукових працях та розвідках І. Апелєвої, О. Біди, Л. Зданевич, М. Єфименка, Н. Миропольської, Г. Пономарьової, М. Роганової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, Г. Шевченко та інших [14; 17; 21; 22].

Концептуальні положення духовно-морального виховання висвітлено в працях Л. Артемової, Гегеля, К. Дмитренко, Е. Еріксона, О. Запорожця, О. Кононко, Я.-А. Коменського, Т. Круцевич, С. Кулачківської, О. Кучая, Л. Лохвицької, А. Макаренка, О. Молчанюк, Л. Москальової, Ж. Піаже, Й.-Г. Песталоцці, С. Русової, К. Ушинського, М. Ярославцевої та інших [14; 21; 22; 23].

Духовно-моральне виховання розглядалося як виховання внутрішньої красивої й благочестивої особистості, яка відповідає ustalеним поняттям і нормам поведінки. Зокрема, філософи й учені різних часів наголошували на важливості виховання особистісних якостей, а саме таких як-от: освіченість, справедливість, доброта, чуйність, чистота вмотивованості поведінки, щирість, чесність, здатність до самоконтролю, дисциплінованість тощо.

Здійснивши аналіз розвитку теорії духовно-морального виховання на основі опрацювання філософських і психолого-педагогічних джерел доходимо висновку, що проблеми виховання високоморальної й ціннісно зорієнтованої особистості є нагальними. Досліджуючи проблему духовно-морального виховання дітей дошкільного віку в різних видах діяльності, вчені наголошували, що виховний потенціал є в кожній із них. Адже, виконуючи будь-яку дію, особливо в колективі, дитина підпорядковується певним нормам і правилам поведінки.

Мета статті полягає в обґрунтуванні важливості створення безпечного й оновленого культурно-освітнього простору ЗДО з метою досягнення позитивної динаміки

рівня духовно-моральної вихованості дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система дошкільної освіти перебуває на етапі пошуку рішень актуальних проблем і викликів сьогодення. У контексті духовно-морального виховання й розвитку дітей необхідно враховувати основні протиріччя, зокрема те, що швидке зростання ролі інформаційно-комунікаційних технологій у житті сучасного суспільства сприяє прогресивним змінам у всіх сферах людської життєдіяльності, але домінування матеріальних цінностей призводить до негативних наслідків як у навколишньому середовищі, так і в розвитку духовно-морального світу людини і дитини дошкільного віку зокрема.

А тому завдання духовно-морального виховання дітей дошкільного віку мають вирішуватись із врахуванням усіх варіантів реалізації змісту Базового компоненту дошкільної освіти, у якісно нових підходах до розвитку, навчання і виховання дитини дошкільного віку, що базуються на єдності наукової й народної педагогіки, педагогічної спадщини видатних учених із сучасними теоріями та державними вимогами [21].

Дошкільний вік є основним періодом засвоєння норм моралі й соціальних норм поведінки. До семи років формуються основи духовності особистості через засвоєння мови, її смислів і значень, звукової й музичної тональності, засобів самообслуговування, діяльного духовного й предметного спілкування з усім реальним оточенням, наслідування, співучасті й співпереживання, отже, через освоєння історично усталеної людської культури [14; 16].

Основним капіталом суспільства XXI століття є духовність людини, її креативний інтелект, прагнення до розвитку інновацій. Сучасна система освіти орієнтується на розвиток моральності та духовності, які набувають вагомого значення для гармонізації загальнолюдських, національних, етнокультурних, особистісних цінностей та розвитку цілісного світогляду, громадянської свідомості, життєвих навичок, творчої активності дітей [2].

Виховання дитини-дошкільника відбувається під час окремих видів діяльності, які у своїй єдності сприяють досягненню гармонії виховного процесу. Зауважимо, що проблема духовно-морального виховання дітей дошкільного віку виявляється актуальною для сучасного суспільства, саме

тим, що у високоморальне й духовно розвинене молоде покоління є запорукою міцності української держави. Для України, що потребує духовного й морального відродження, найважливішими завданнями є гармонійний розвиток душевних, духовних і фізичних сил молодого покоління.

Життєві реалії сьогодення вимагають від дітей перших шести (семи) років життя певного рівня сформованості досвіду самостійної діяльності й особистої відповідальності за власні рішення, їх наслідки для оточення. Соціальний запит на самостійну, творчу, здорову особистість, яка прагне до постійного самовдосконалення, є орієнтиром у процесі формування змісту сучасної дошкільної освіти.

Зважаючи на зазначене вище, можемо констатувати, що провідною метою дошкільної освіти є виховання зрілої, духовно й морально розвиненої особистості, яка має сформований світогляд, впевненість у собі, почуття власної гідності, здатність сприймати й розуміти емоції, бажання досягати успіху в різних видах діяльності. Тому важливості набуває питання відповідної організації культурно-освітнього простору сучасного закладу дошкільної освіти.

У наукових розвідках українських учених і дослідників розкрито аспекти вдосконалення процесу навчання й виховання дітей. Зокрема, С. Максименко у своїх працях важливого значення надає створенню комфортних умов розвитку творчого потенціалу особистості. В. Моляко та О. Кульчицька у своїх дослідженнях наголошують на створенні інтелектуального середовища [18].

У рамках нашого дослідження цінною постає думка про створення ефективного виховного середовища. М. Смульсон у своїх працях розкриває поняття творчого-освітньо-виховного середовища. К. Крутій, К. Приходченко розкривають особливості створення виховного середовища. Зокрема К. Крутій визначає творчо-освітньо-виховне середовище дошкільного освітнього закладу освіти основою гармонійного, інтелектуального, духовного, соціального й економічного розвитку суспільства. Від якості освіти залежить із якими знаннями, світоглядом і громадянським принципами ввійде до інформаційного суспільства молоде покоління [6; 10; 13; 15; 19; 20].

У наукових джерелах [1; 18; 19; 20] освітнє середовище сучасного ЗДО визначається як сукупність матеріальних,

духовних та емоційно-психологічних умов, в яких відбувається освітній процес, і чинників, що сприяють або перешкоджають його ефективності.

Зважаючи на викладене вище, доходимо висновку, що в більшості наукових розвідок та досліджень використовувалось поняття «освітнє середовище». Тому вбачаємо доцільним розкрити особливості створення безпечного культурно-освітнього простору сучасного закладу дошкільної освіти. Адже він постає засобом формування як загальної, так і духовно-моральної, культури особистості дітей дошкільного віку. «Простір», на відміну від «середовища», це певна структура декількох взаємозалежних рівнів різних середовищ: від глобального (наприклад, система освіти) до найближчого оточення (заклад дошкільної освіти, родина). Освітній простір найближчого оточення є дієвим способом духовно-морального виховання особистості дитини. Його зміст полягає в цілеспрямованій діяльності суб'єктів, які беруть участь у виховному процесі, що спрямовано на формування базових якостей особистості.

Дошкільна освіта покликана допомогти створенню нової культури й духовності. Єдність знань, умінь та здібностей, освіченість особистості є провідним засобом формування й підтримки духовних сил та інтелекту в освітньому просторі, тому його вплив на повноцінний й гармонійний розвиток особистості є доведеним.

Культурно-освітній простір закладу дошкільної освіти як основа духовно-морального виховання дітей дошкільного віку, відповідно до реляційної концепції, може розглядатися як організаційні зусилля, завдяки яким виникають і налагоджуються освітні, комунікативні, професійні, міжособистісні взаємини тощо, і яка, власне, у них постає і розвивається [21].

Здійснюючи дослідження умов духовно-морального виховання особистості під впливом культурно-освітнього простору, можна виокремити ряд провідних завдань, а саме: створення відповідних умов для духовно-морального виховання кожної дитини; оновлення змісту освітньої діяльності; орієнтування освітнього процесу на духовний світ дитини; культуровідповідність освіти; формування у дітей дошкільного віку стійкості до соціальних змін тощо.

Духовно-моральний розвиток та виховання особистості є складним багатоплановим процесом. Він є

невідокремленим від життя людини в усій його повноті та протиріччях, від родини, суспільства, культури, людства в цілому, країни проживання і культурно-історичної епохи, що формує образ життя народу й свідомості людини [2].

Духовно-моральне виховання особистості дошкільника в умовах культурно-освітнього простору ЗДО має забезпечувати повноту інтелектуального життя, духовну єдність, утвердження гідності, справедливості й поваги у взаєминах.

Сучасні заклади дошкільної освіти покликані допомагати сформувати життєві концепції дошкільника, слугувати реалізації їх творчих задумів, допомагати вибудувувати індивідуальну траєкторію життя, яку ми розглядаємо як ідеальну, динамічну модель свідомої побудови дитиною власного життя з урахуванням життєвої перспективи.

Показниками культурно-освітнього простору є його структура й зміст, які базуються на принципах різноманітності й варіативності. Тож, культурно-освітній простір вбачаємо доцільним розглянути як динамічне утворення, що є сукупністю його складових.

Гармонізація культурно-освітнього простору ЗДО досягається за допомогою узгодження його складників і функцій, із метою формування різносторонньо розвиненої, гармонійно вихованої особистості.

Означений процес передбачає суб'єкт-суб'єктну взаємодію дітей дошкільного віку й педагогів, діалогічність діяльності на основі співпраці, співтворчості й пов'язана з активізацією саморозвитку, самоосвіти, самовиховання дітей, що сприятиме розкриттю їхніх потенційних можливостей, успішній подальшій самореалізації в житті.

Структурованість та змістовність культурно-освітнього простору закладу дошкільної освіти, як основи духовно-морального виховання дітей, є важливою умовою забезпечення успішності освіти впродовж життя, розвиток якої зумовлений глобалізаційними та інтеграційними процесами, демографічними чинниками, рядом внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних та освітніх факторів розвитку країни, суспільства й ринку праці [21].

В умовах сьогодення важливість набуває створення безпечного культурно-освітнього простору ЗДО засобами дистанційного навчання. Сучасні діти досить швидкими темпами оволодівають навичками користування різноманітними гаджетами, додатками та застосунками. Але необхідно

розуміти, що поряд із низкою переваг використання засобів дистанційного навчання, існують виклики їх застосування в практиці дошкільної освіти.

Вагомим фактором, що має вплив на процес духовно-морального виховання особистості, стає послуговування засобами масової інформації та медіапродукцією. Тому необхідності набуває оволодіння особистістю здатністю пошуку нових знань, самовдосконалення й самореалізації.

Досліджуючи проблему створення безпечного культурно-освітнього простору закладу дошкільної освіти засобами дистанційного навчання необхідно враховувати такі чинники:

- рівень сформованості цифрової компетентності учасників освітнього процесу, що передбачає сформованість відповідних знань та навичок;

- можливості матеріально-технічного забезпечення усіх учасників освітнього процесу;

- адаптованість засобів дистанційного навчання для роботи з дітьми дошкільного віку;

- нормативні вимоги щодо використання засобів дистанційного навчання в роботі з дітьми дошкільного віку.

Необхідно пам'ятати, що простір, який створюється для дитини-дошкільника, безпосередньо впливає на формування її особистості в цілому, й духовно-моральної сфери зокрема. Тому необхідно орієнтуватися на вимоги, що висувуються до рівня дошкільної медіаосвіти. Вона принципово інтегрована й спрямована на гармонійне естетичне й інтелектуальне становлення особистості дитини (враховуючи різні форми інтелекту, зокрема емоційний, соціальний і практичний), забезпечення її захисту від негативного впливу медіасередовища, уміння грамотно споживати адаптовані до вікових особливостей продукти цифрового середовища.

Відповідно до зазначеного вище, вбачаємо доцільним розкрити основні вимоги використання цифрових матеріалів та засобів дистанційного навчання в культурно-освітньому просторі сучасного закладу дошкільної освіти. До таких вимог належать:

1. Перетин методичної мети та мети створення цифрових матеріалів. Використовувані матеріали повинні бути невід'ємною частиною заняття і відповідати програмовим вимогам.

2. Орієнтування на сприйняття змісту цифрових матеріалів.

3. Особливості організації роботи з цифровими матеріалами. Необхідно передбачити план опрацювання цифрових матеріалів.

4. Врахування різноманітності освітніх функцій цифрових матеріалів.

5. Систематичність роботи в умовах дистанційного навчання [12].

Невід'ємною складовою створення безпечного культурно-освітнього простору сучасного закладу дошкільної освіти засобами дистанційного навчання є співпраця з батьками. Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти підтримка батьків у процесі освоєння дітьми навичок роботи з цифровими матеріалами може здійснюватися за допомогою врахування таких факторів:

- відповідальне використання комп'ютера як сучасного засобу діяльності дитини-дошкільника;

- вибір ігрових та пізнавальних програм, що сприятимуть оптимізації процесу виховання й навчання дошкільника;

- формування знань у дитини щодо можливостей використання цифрових технологій у повсякденному житті;

- формування уявлень у дитини про правила поведінки під час роботи з комп'ютером та іншими пристроями, про безпеки та правила взаємодії в мережі [3].

Зважаючи на вікові особливості дітей дошкільного віку, зазначені в чинних програмах виховання та навчання, доречною постає реалізація завдань духовно-морального виховання майбутньої особистості. Важливим напрямом діяльності є збереження та зміцнення здоров'я (фізичного, психічного, духовного, соціального, інтелектуального благополуччя) дітей цього вікового періоду, що сприятиме оптимізації виховного процесу.

Життя дітей дошкільного віку має бути насиченим різними видами діяльності, які спонукають її до пізнання навколишнього світу та самопізнання.

Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти, зміст культурно-освітнього простору сучасного ЗДО має бути наповнений можливостями для формування ряду визначених компетентностей. У різних формах роботи має відбуватися цілеспрямоване

підвищення рівня духовно-моральної вихованості особистості дошкільника. Адже ця складова виховання присутня в кожному освітньому напрямі й передбачає наявність таких якостей особистості як: чемність, чесність, щирість, повага, гідність, відповідальність, доброта, краса морального вчинку, взаєморозуміння, бережне ставлення до навколишнього світу та інші. Усі зазначені вище якості формуються під час проведення різних форм фізкультурно-оздоровчої роботи, занять з ознайомлення з природним довкіллям, соціумом, занять із логіко-математичного розвитку, образотворчої діяльності, розвитку мовлення. Кожне заняття або будь-яка інша форма роботи, що стає змістом культурно-освітнього простору ЗДО, має бути пронизана ідеєю підвищення рівня духовно-моральної вихованості молодого покоління.

Висновки. Отже, проблема визначення впливу змісту культурно-освітнього простору сучасного ЗДО на динаміку рівня духовно-моральної вихованості дітей дошкільного віку, незважаючи на те, що має практичну значущість, нині залишається недостатньо дослідженою як у теоретичному, так і в експериментальному плані, і потребує детального наукового обґрунтування, яке може бути перспективою подальших досліджень.

Нині актуальності набуває питання духовно-морального становлення й виховання особистості під час організації освітнього процесу дистанційно. Зважаючи на те, що сучасні дошкільники досить швидко оволодівають цифровими засобами налагодження міжособистісної взаємодії, необхідно формувати в дітей не лише навички користування різноманітними гаджетами, а й сприяти духовно-моральному вихованню особистості.

Таким чином, доходимо висновків, що сукупність різних форм організації діяльності дітей, що наповнюють зміст культурно-освітнього простору сучасного закладу дошкільної освіти, мають забезпечити позитивну динаміку рівня духовно-моральної вихованості дошкільників. Саме через поступовість та систематичність роботи за цим напрямом можна припустити досягнення результативності.

2. Андрусенко М. П. Психологічні аспекти організації духовно-морального виховання дітей дошкільного віку / М. П. Андрусенко, М. С. Пивоваренко // Розвиток виховної роботи у сучасному вищому навчальному закладі : збірник

Список використаних джерел

1. Актуальні питання фізичного виховання учнівської молоді: теорія і практика : монографія / за заг. ред. Т. Т. Ротерс. –Луганськ : Альма-матер, 2007. – 317 с.

домінанти та тенденції: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 лист. 2016 р.). – Харків: ФОРМ, 2016. – С. 276–279.

3. Базовий компонент дошкільної освіти [Електронний ресурс]: Наказ М-ва освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 25.03.2024).

4. Бех І. Дорослий і дитина: оптимізація особистісно-розвивального впливу / І. Бех // Дошкільне виховання. – 2010. – № 5. – С. 2-5.

5. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку / І. Д. Бех. – Київ, 2012. – 256 с.

6. Богущ А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посібник / А. М. Богущ, Н. В. Лисенко. – Київ: Вища школа, 2002. – 280 с.

7. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості / М. Й. Боришевський // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 2. – С. 49–57.

8. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ: метод. посібник / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва та ін.; за заг. ред. Н. Гавриш. – Харків: Мадрид, 2015. – 220 с.

9. Каплуновська О. М. Вчуся жити. Духовно-моральне виховання дошкільнят. Старший дошкільний вік / О. М. Каплуновська. – Харків: Ранок, 2014. – 144 с.

10. Лісневська Н. В. Педагогічні умови створення здоров'язберігаючого середовища у дошкільному навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Н. В. Лісневська. – Київ, 2016. – 217 с.

11. Лохвицька Л. Організація здоров'язберігального середовища в дошкільних навчальних закладах / Л. Лохвицька // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. – Глухів: Вид-во ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. – Вип. 16. – С. 124–127.

12. Медіаграмотність і критичне мислення в закладі дошкільної освіти: навч.-метод. посіб. / за ред. О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванова, Г. А. Дегтярьова. – Київ, 2020. – 79 с.

13. Петрочко Ж. Соціально-виховне середовище / Ж. Петрочко // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – Київ: Юрінком Інтер, 2008. – С. 855–856.

14. Пивоваренко М. С. Виховання морально-естетичних якостей у дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічної гімнастики: дис. ... д-ра пед. наук: 011 / М. С. Пивоваренко; Комунальний заклад «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. – Харків, 2021. – 287 с.

15. Піроженко Т. О. Дитина у сучасному соціопросторі: навч. посібник / Т. О. Піроженко. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 272 с.

16. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посібник / Т. І. Поніманська. – Київ: Академвидав, 2006. – 456 с.

17. Роганова М. В. Виховання духовно-моральних цінностей в учнів основної школи в позакласній виховній роботі / М. В. Роганова // Професійна освіта: методологія, теорія та технології. – 2016. – Вип. 4. – С. 191–200.

18. Роганова М. В. Культурно-освітній простір закладу дошкільної освіти як основа гармонійного виховання дітей 4–6 року життя / М. В. Роганова, І. В. Априлева, А. І. Чаговець // *Professional development of the teacher in the light of European integration processes*: кол. монографія / за наук. ред. проф. Г. Цветкової. – Nameln: InterGING, 2019. – С. 361–385.

19. Семенов О. С. Освітнє середовище позашкільного навчального закладу як чинник формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника / О. С. Семенов // Освітній простір України. – 2016. – Вип. 6. – С. 127-135.

20. Семенова Р. О. Концептуальні основи побудови освітнього середовища для обдарованих дітей та молоді / Р. О. Семенова // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. – Житомир: ЖДУ імені І. Франка, 2012. – Т. 6: Психологія обдарованості, вип. 8. – С. 5–22.

21. Чаговець А. І. Гармонійне виховання дітей 4–6 років у культурно-освітньому просторі дошкільного навчального закладу: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.07 / А. І. Чаговець; Комунальний заклад «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. – Харків, 2019. – 437 с.

22. Чаговець А. І. Історичний огляд проблеми морально-естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами музично-ритмічної гімнастики / А. І. Чаговець, М. С. Пивоваренко // Інноваційна педагогіка. – 2020. – Вип. 24, т. 2. – С. 201–207.

23. Ярославцева М. І. Пісочне мистецтво як засіб морально-естетичного виховання дітей дошкільного віку / М. І. Ярославцева, О. В. Кучай // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: зб. наук. праць. – Северодонецьк: СХУ ім. В. Даля, 2020. – Вип. 5 (98). – С. 249–261.

References

1. Roters, T 2007, *Aktualni pyttannia fizychnoho vykhovannia uchnivskoi molodi [Topical issues of physical education of students: theory and practice]*, Almamater, Lugansk.

2. Andrusenko, M & Pyvovarenko, M 2016, 'Psykhologichni aspekty orhanizatsii dukhovno-moralnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku' [*Psychological aspects in organizing spiritual and moral education of preschool children*], *Rozvytok vykhovnoi roboty u suchasnomu vyshchomu navchalnomu zakladi: zmistovni dominanty ta tendentsii, m. Kharkiv*, 22 lyst. 2016 r, Kharkiv, Pp. 276–279.

3.3. Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny 2021, *Bazovyj komponent doshkilnoyi osvity*: Nakaz vid 12.01.2021 no 33 [*Basic component of preschool education*], viewed 25/03/2024 <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.0>

[1/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf> .](#)

4. Bekh, I 2010, 'Doroslyi i dytna: optymizatsiia osobystisno-rozvyvalnoho vplyvu' [Adult and child: optimizing personal developmental impact], *Doshkilne vykhovannia*, no 5, Pp. 2-5.

5. Bekh, I 2012, *Osobystist u prostori dukhovnoho rozvytku* [Personality in the space of spiritual development], Kyiv.

6. Bohush, A & Lysenko, N 2002, *Ukrainske narodoznavstvo v doshkilnomu zakladi* [Ukrainian folklore in preschool], Vischa shkola, Kyiv.

7. Boryshevskiy, M 2008, 'Dukhovni tsinnosti yak determinanta rozvytku y samorozvytku osobystosti' [Spiritual values as a determinant of personal development and self-development], [Pedagogika i psykholohiia, no 2, Pp. 49-57.

8. Bielienska, H, Havrysh, N & Vasyliieva, S 2015, *Vykhovuiemo bazovi yakosti osobystosti starshoho doshkilnyka v umovakh DNZ* [Cultivating basic qualities of the senior preschooler's personality in the preschool environment], Madryd, Kharkiv.

9. Kaplunovska, O 2014, *Vchusia zhyty. Dukhovno-moralne vykhovannia doshkilniat. Starshyi doshkilnyi vik* [Learning to live. Spiritual and moral education of preschoolers. Senior preschool age], Ranok, Kharkiv.

10. Lisnevska, NV 2016, 'Pedagogichni umovy stvorennia zdoroviazberihaiuchoho seredovyscha u doshkilnomu navchalnomu zakladi' [Pedagogical conditions for creating a health-preserving environment in preschool educational institution], Kand. ped. nauk, thesis, Kyiv.

11. Lokhvytska, L 2010, 'Orhanizatsiia zdoroviazberihalnogo seredovyscha v doshkilnykh navchalnykh zakladakh' [Organization of a health-preserving environment in preschool educational institutions], *Visnyk Hlukhivskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky*, iss 16, Pp. 124-127.

12. Voloshenyuk, OV, Ivanova, VF & Degtyarova, GA (eds) 2020, *Mediagramotnist i krytychne myslennya v zakladi doshkil'noyi osvity* [Media literacy and critical thinking in preschool education], Kyiv.

13. Petrochko, Zh 2008, 'Sotsialno-vykhovne seredovysche' [Social and educational environment], in Kremen (ed), VH, *Entsyklopediia osvity*, Yurinkom Inter, Kyiv.

14. Pyvovarenko, M 2021, 'Vykhovannia moralno-estetychnykh yakosteï u ditei starshoho doshkilnoho viku zasobamy muzychno-rytmichnoi himnastyky' [Education of moral and aesthetic qualities in children of senior preschool age by means of musical and rhythmic gymnastics], PhD, thesis, Komunalnyi zaklad «Kharkiv. humanitar.-ped. akad.» Kharkiv. oblrady. Kharkiv.

15. Pirozhenko, T. 2014, *Dytyna u suchasnomu sotsioprostori* [The child in the modern social space], Imeks-LTD, Kirovohrad.

16. Ponimanska, T 2006, *Doshkilna pedahohika* [Preschool pedagogy], Akademvydav, Kyiv.

17. Rohanova, M 2016, 'Vykhovannia dukhovno-moralnykh tsinnosteï v uchniv osnovnoi shkoly v pozaklasnii vykhovnii roboti' [Education of spiritual and moral values in primary school students in extracurricular educational work], *Profesiina osvita: metodolohiia, teoriia ta tekhnolohii*, iss. 4, Pp. 191-200.

18. Rohanova, M, Aprieliieva, I & Chahovets, A 2019, 'Kulturno-osvitnii prostir zakladu doshkilnoi osvity yak osnova harmoniinoho vykhovannia ditei 4-6 roku zhyttia' [Cultural and educational space of preschool education institution as a basis for harmonious upbringing of 4-6 year olds], in Tsvietkova, H (ed), *Professional development of the teacher in the light of European integration processes*, InterGING, Hameln.

19. Semenov, O 2016, 'Osvitnie seredovysche pozashkilnoho navchalnoho zakladu yak chynnyk formuvannia tvorcho spriamovanoi osobystosti starshoho doshkilnyka' [Educational environment of an out-of-school educational institution as a factor in the formation of a creatively oriented personality of a senior preschooler], *Osvitnii prostir Ukrainy*, iss. 6, Pp. 127-135.

20. Semenova, R 2012, 'Kontseptualni osnovy pobudovy osvitnoho seredovyscha dlia obdarovanykh ditei ta molodi' [Conceptual basis for building an educational environment for gifted children and youth], *Aktualni problemy psykholohii*, iss 8, vol. 6. : *Psykholohiia obdarovanosti*, Pp. 5-22.

21. Chahovets, A 2019, 'Harmoniine vykhovannia ditei 4-6 rokiv u kulturno-osvitnomu prostori doshkilnoho navchalnoho zakladu' [Harmonious upbringing of 4-6 year old children in the cultural and educational space of preschool educational institution], Doct. ped. nauk, thesis, Komunalnyi zaklad «Kharkiv. humanitar.-ped. akad.» Kharkiv. oblrady. Kharkiv.

22. Chahovets, A & Pyvovarenko, M 2020, 'Istorychnyi ohliad problemy moralno-estetychno vykhovannia ditei doshkilnoho viku zasobamy muzychno-rytmichnoi himnastyky' [Historical review of the problem of moral and aesthetic education in preschool children by means of musical and rhythmic gymnastics], *Innovatsiina pedahohika*, iss. 24, vol. 2, Pp. 201-207.

23. Yaroslavtseva, M & Kuchai, O 2020, 'Pisochne mystetstvo yak zasib moralno-estetychno vykhovannia ditei doshkilnoho viku' [Sand art as a means of moral and aesthetic education of preschool children], *Dukhovnist osobystosti : metodolohiia, teoriia i praktyka*, iss. 5 (98), Pp. 249-261.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2024 р.